

**A Third Way:
a Social Market
Economy Based on
the Social Private
Property and on the
Social State
Supported by a
Strong Social Civic
Society**

A TREIA CALE: O ECONOMIE SOCIALĂ DE PIAȚĂ BAZATĂ PE O PROPRIETATE PRIVATĂ SOCIALĂ ȘI UN STAT SOCIAL SUSȚINUT DE O PUTERNICĂ SOCIETATE CIVILĂ SOCIALĂ

DRAGOS ALIGICĂ

*Two German economists -
Heinz Lampert and
Reinhard Blum - put
forward the idea that the
"third way" in the process
of social and economic
development of humanity
should consist in the
promotion of the model of
social market economy
based on the social private
property and on the social
state supported by a
strong social civic society.
The author of this essay
develops a strong criticism
of this idea.*

Ce este economia socială de piață?

*Prin ce se deosebește economia socială de piață de
socialismul de piață?*

*În ce constă acea imensă prăpastie ce o desparte de
economia de piață?*

*Constituie economia socială de piață "a treia cale"
sau pur și simplu Calea pe care urmează să pășească
umanitatea?*

Cititorului român care ar căuta să-și facă o idee
despre răspunsurile la aceste întrebări și la altele
asemenea îi stau la dispoziție, alături de alte
surse, două lucrări apărute în 1994 în colecția **Divanul
Apusean-Răsăritean** editată de Universitatea Al. I. Cuza
din Iași: **Ordinea economică și socială în Republica
Federală Germană** de Heinz Lampert și **Un al treilea
drum. Principii organizatorice ale economiei
naționale. Noi baze microeconomice pentru
economia de piață** de Reinhard Blum.

Nu putem să nu observăm că termenul "economia socială de piață" capătă din ce în ce mai mult un caracter ideologic. Pe măsură ce faima ideii de economie socială de piață crește, conținutul concret al acestei idei devine tot mai ambiguu; în schimb, încărcătura sa valorică este din ce în ce mai proeminentă. Oameni care nu pot să facă prea bine distincția între o politică economică și una socială argumentează cu autoritate în favoarea economiei sociale de piață. De multe ori, sintagma este folosită ca termen tehnic, alăturându-se în acest fel sloganurilor utilizate în încercările de a ascunde incompetența. Se propun măsuri de politică economică și socială în conformitate cu "idealurile economiei sociale de piață". Altfel spus, economia socială de piață nu mai este un termen neutru. Date fiind toate acestea, lucrările tratând chestiunea economiei sociale de piață devin importante nu numai din perspectivă documentară sau teoretică ci și ca posibile puncte de reper pentru decizii luate în sfera politicilor economice și asta cu atât mai mult cu cât pretenția că economia socială de piață reprezintă o a treia cale între socialism și economia de piață se face tot mai des auzită.

Este de așteptat de la aceste lucrări ca, mai înainte de orice, să dea o explicație clară a naturii economice specifice a economiei sociale de piață. Cunoaștem, de exemplu, natura economică a socialismului și o cunoaștem și pe cea a economiei de piață. Nu că am avea înclinație deosebită pentru discuțiile purtate în jurul definițiilor și numelor (din contră, avem senzația că o mare parte a adepților economiei sociale de piață se agață de nume și etichete), dar nu este foarte clar de ce tipul de organizare economică german n-ar putea sta sub numele de intervenționism economic, economie mixtă, sau așa cum se propune în numărul 6 din 1994 al revistei *The Freeman* fascism economic. Punându-ne

această problemă nu facem decât să-l ascultăm pe Ludwig von Mises care ne avertizează că cele mai mari greșeli în gândirea economică provin din confundarea planului legal și instituțional cu planul economic al fenomenelor aflate în cercetare. Fenomene a căror esență economică este identică pot îmbrăca forme legale și instituționale diferite. Propoziția de mai sus poate părea o platitudine, dar o multime de raționamente economice bazate pe premise adevărate și verificabile empiric ar evita să ajungă la concluzii false dacă ar putea depăși bariera pusă de confuzia acestor planuri.

În ce măsură, deci, răspund cele două lucrări întrebărilor privind natura economică a "ordinii economiei sociale de piață" și mai ales în ce măsură susțin într-un mod convingător ideea că aceasta se constituie într-o "a treia cale"? (Înainte de a trece mai departe trebuie subliniat foarte apăsător un lucru: în cele ce urmează nu se urmărește altceva decât felul în care aceste două lucrări reflectă sau susțin afirmațiile auzite tot mai des că economia socială de piață are o natură economică specifică și că - între altele și datorită acestei naturi, această economie se constituie într-o "a treia cale" între socialism și economia de piață. În cele ce urmează nu se ia deci în discuție starea economiei germane, nu se pune sub semnul întrebării performanța economică germană, iar politicile economice, în măsura în care sunt menționate, nu sunt menționate decât în relație cu acest nivel teoretic-ideologic).

Trebuie spus de la bun început că niciuna dintre cele două lucrări nu reușește să răspundă convingător întrebărilor noastre. De fapt, ne aflăm în fața uneia dintre acele situații tipice, observate de Wittgenstein, în care "autorul trage o multime de foloase de pe urma modului neclar în care se exprimă; pentru că dacă este în situația de a nu putea spune dacă ce vrea el să zică este "Da" sau este "Nu", este greu să aduci argumente împotriva lui".

Lucrarea lui Heinz Lampert conține o foarte bună prezentare a "configurației actuale" a economiei germane în ceea ce privește cadrul său legislativ și instituțional. La aceasta se adaugă o prezentare concisă a câtorva repere istorice privind evoluția acestei economii. Pe lângă acestea, prima parte a lucrării tratează problema trăsăturilor fundamentale ale unei teorii a ordinii economice. Din păcate, această parte, care interesează cel mai mult din perspectiva propusă, nu reușește să ofere sugestii utile conturării unor răspunsuri ferme la întrebările formulate.

Locul unde ne-am fi așteptat să găsim indicații clare în această privință este capitolul 3 (Posibilități de principiu ale soluționării problemei coordonării) și mai ales în subcapitolul C (Coordonare prin procesul alegerilor politice și prin "cooperare"). Dar acest lucru nu se întâmplă pentru simplul motiv că autorul nu pare a fi deloc preocupat de faptul că presuposițiile sau consecințele afirmațiilor pe care le face pe parcursul acestui capitol intră în contradicție unele cu altele. De aceea este scuzabil faptul că la sfârșitul lecturii acestei părți a lucrării, neștiind dacă și când autorul spune "Da" sau "Nu", concluzionăm că în perspectiva problemei urmărite de noi, lucrarea nu ne este de un prea mare folos.

Lucrarea lui Heinz Lampert nu lămurește în ce constă specificitatea economică a economiei sociale de piață. Altfel spus, nu arată clar de ce aceasta nu este o formă de intervenționism, dirijism temperat, economie mixtă sau fascism economic. Repet, nu ne interesează dezbaterea în jurul definițiilor unor cuvinte, dar nu se înțelege care sunt acele angajamente instituționale, acele măsuri de politică economică structurală sau conjuncturală specifice economiei sociale de piață și numai ei și care îi conferă un caracter atât de diferit încât o fac a fi demnă de a purta supra-numele de "a treia cale".

Se poate răspunde că, de fapt, economia socială de piață nici nu pretinde că are o astfel de trăsătură esențială. Că, de fapt, caracteristic ei este o anumită combinație de aranjamente instituționale și politici economice și sociale, specifice atât ordinii economice socialiste cât și economiei de piață. Dacă însă se afirmă acest lucru, se afirmă în mod implicit că orice condiție de astfel de măsuri va putea purta impresionantul nume de cale la care se va adăuga un număr. Astfel, combinația de măsuri de politică structurală care a creat actuala configurație a economiei românești împreună cu măsurile politicii conjuncturale vor putea purta numele de "a treia cale".

Ideea susținută aici este că n-are prea mult sens să lipim o etichetă pe un set de aranjamente instituționale și măsuri de politică economică aparținând unui anumit context istoric și social și apoi să declarăm că respectivul set ("economie socială de piață", "sistem de ordine") constituie o cale nouă de urmat pentru omenire (și eventual salvarea ei atât de sărăcie cât și de materialism). Credem mai degrabă că fiecare măsură de politică economică trebuie cântărită separat în conformitate cu cele trei criterii politice fundamentale - interesul public, eficiența economică și justificarea morală - și corelată cu celelalte măsuri și mai ales cu structurile instituționale și constituționale ale societății și statului aflate în cauză, ținând cont de conjunctura specifică. Mai credem că toate acestea trebuie făcute cu modestia pe care ți-o dă conștiința propriilor limite.

Desigur autorii și politicienii germani pot numi cum vor ei ansamblul de reglementări, instituții și măsuri pe care le-au creat și susțin la ei în țară. Dacă, de acum înainte, toate aranjamentele instituționale și politicile conjuncturale prezentate de Heinz Lampert în partea a treia a lucrării sale trebuie numite economie socială de piață, să le numim economie socială de piață! Va fi însă foarte greu să

fim convinși că această combinație reprezintă în mod universal cea mai eficientă formă de organizare economică sau cel mai fericit mod de rezolvare a problemei "interesului public", actualmente posibil. Există îndoieli serioase că anumite măsuri concrete de politică economică în Germania au reprezentat cea mai fericită alternativă din punctul de vedere al eficienței economice, după cum există îndoieli că anumite măsuri privind "organizarea concurenței în domeniile importante", ca să folosim expresia lui Lampert, servesc în întregime interesului public, așa cum se pretinde. Iar în ceea ce privește justificarea morală, există o serie de opinii ce susțin că este mai normal ca moralitatea să fie privită din perspectiva acțiunilor și deciziilor individuale și nu din perspectiva unor structuri administrative și birocratice. Cele spuse mai sus caută să desconsidere realizările economice și sociale din R.F. Germană. Ce vor ele să sugereze este că aprecierea holistică a "ordinii economice și sociale" nu este întotdeauna cea mai fericită cale de a analiza și judeca politica economică și socială.

În concluzie, deși cartea lui Heinz Lampert ilustrează într-o manieră clară și onestă experiența germană în ceea ce privește politica economică și socială, nici nu poate fi vorba că această experiență ar constitui o "a treia cale" (sau Calea de urmat a umanității bazată pe un conținut economic specific). Este pur și simplu o experiență istorică, economică și socială din care se poate învăța. Oamenii cu scaun la cap o cercetează și trag învățăminte în privința a ceea ce a fost bine sau rău în ea, încercând să se folosească de acestea după putințe și în funcție de împrejurare. Celorlalți li se potrivește povestea pe care Nicu Steinhardt o spunea despre chinezi, cum că la un moment dat ar fi transmis englezilor rugămintea de a le trimite în China doi-trei oameni să le facă și lor un parlament.

Obiectivele și pretențiile lui Heinz Lampert sunt totuși modeste în comparație cu cele ale lui Reinhard Blum, așa cum sunt ele exprimate în lucrarea sa, **Un al treilea drum**. Din câte lasă să se înțeleagă în prefața la ediția în limba română, unul dintre obiectivele centrale ale lucrării este acela de a dovedi lipsa de temei a opiniilor după care "un al treilea drum între capitalism și socialism trece drept o falsă soluție". Altfel, profesorul Blum este bine intenționat, domnia sa crede că lucrarea "ar putea fi de ajutor fostelor țări socialiste în perioada lor de tranziție să-și găsească propriul "al treilea drum" între capitalism și socialism".

Nu este clar dacă acest Hegel al economiei germane are nevoie pentru a putea fi înțeles de interpretarea unui Noica sau pur și simplu de un alt traducător.

Adevărul este că, cel puțin în privința sa în limba română, lucrarea oferă o lectură extrem de greoaie. frazelor interminabile, cu numeroase paranteze și precizări, expunând idei altfel simple într-un mod obositor atunci când nu este enervant, li se adaugă accidente cum este cel de la pagina 2 unde aflăm că "Etnologii ar putea dovedi desigur că schimbul există deja la vânători și colecționari. Altceva este la ceea ce noi numim piață.", sau cel puțin de la pagina 189 unde suntem informați că "Schumpeter considera "metoda științelor sociale înțelegătoare" drept o cale greșită".

Totuși, aceste vicii de formă ar putea fi trecute cu vederea de un cititor dotat cu o răbdare și o voință deosebite, dacă fondul de idei și argumente ar recompensa eforturile cerute pentru recuperarea și recondiționarea sa. Din păcate lucrurile nu stau așa.

O privire de ansamblu asupra structurii argumentative folosită de autor lasă neplăcuta impresie de superficialitate. Se fac o mulțime de afirmații care, în mod normal, ar trebui argumentate și nu postulate. În plus, prea multe idei sunt doar

menționate pentru a se trece apoi repede mai departe ca și cum simpla menționare a ideii respective ar fi de ajuns pentru susținerea tezei în discuție. Obșnuți fiind cu rigoarea construcțiilor lui D.C. North, J.E. Meade sau J. Buchanan, întreprinderea lui Reinhard Blum șochează. Cantitatea acestor idei și concepte doar menționate este covârșitoare. La un moment dat ai senzația că autorul este călăuzit de venerabilul principiu al filosofiei hermetiste "Toate se leagă cu toate". (De altfel, lucrul nici nu este atât de departe de adevăr: pe măsură ce înaintăm în lectură descoperim că autorul este puternic influențat de teoria generală a sistemelor).

Cu toate acestea, având puțină bunăvoință s-ar putea trece și peste aceste imperfecțiuni. S-ar putea spune că, în esență, intuițiile profesorului Blum și teoriile construite pe baza lor în sprijinul ideii de economie socială de piață (sau al treilea drum) sunt novatoare și corecte. Că în ciuda faptului că expunerea lor nu este cea mai fericită, ele reprezintă într-adevăr un pas înainte (indiferent de ce s-ar înțelege prin acest "pas înainte").

Acest punct de vedere trebuie respins ca fiind neîntemeiat. Întreg demersul profesorului Blum este fundamentat pe un set de idei dintre care cel puțin câteva necesită o privire mai atentă, corectitudinea lor sau direcția în care îl orientează pe cel ce le adoptă ridicând semne de întrebare.

Este vorba, mai mult decât de orice, de formularea problemei ce constituie punctul de plecare al demersului său pe un fundal dominat de teoria sistemelor economice (indiferent în ce formă) și, acceptând să proiectăm analiza noastră economică pe fundalul acesteia, mai devreme sau mai târziu ne vom întâlni cu dificultățile ce derivă din însăși natura ei. În mod grosier acestea ar putea fi rezumate cam așa: Sunt "sistemele economice" o reflectare (o hartă) a realității economice sau sunt tipuri ideale?

Profesorul Blum coboară dintr-o lungă tradiție a gândirii economice germane, în care preocuparea pentru sisteme sau stadii economice s-a aflat mereu în centrul atenției. Această tradiție are ca origine Școala Istorică Germană (cuprinzând între alții pe W.G.F. Roscher și G. Schmoller) iar mai nou se reflectă în teoria stilurilor economice a lui A. Spiethoff. De asemenea, însuși Walter Eucken încercase să îmbine ideile ordoliberală cu ideea de sistem economic. "Tipurile ideale" ale lui Max Weber sunt o încercare izvorâtă din sânul aceleiași tradiții ca urmare a unor preocupări asemănătoare. Venind din această tradiție, profesorului Blum îi este foarte greu să conceapă un alt mod de a vedea lucrurile, diferit de cel oferit de perspectiva sistemică.

Din nefericire, așa cum și el constată în privința a ceea ce numește "tradiționala teorie a sistemelor economice", perspectiva sistemică nu oferă de loc o bază solidă pentru analiza economică și cu atât mai puțin pentru formularea politicilor economice. "Tipurile ideale" chemate în ajutor nu servesc nici ele prea mult, ele nefăcând altceva decât să radicalizeze problema. "Sistemele mixte ale realității" vor încurca întotdeauna socotelile celor ce se bazează pe abordări "ideal-tipice".

Cum spuneam, aceste dificultăți sunt inerente oricărei încercări de a analiza realitatea socială în tiparele unei teorii sistemice (cu eventuale variante ideal tipice). Dacă s-ar renunța la această abordare, perspectiva s-ar schimba radical. "Economia de liberă circulație" și "economia centralizată" n-ar mai fi nici reificate nici considerate ca tipuri ideale opuse ce fac "sistemele mixte ale realității să apară drept un pericol permanent". Pur și simplu aceste dificultăți teoretice și perplexitățile în ceea ce privește politica economică ce decurg din ele ar fi în mare măsură evitate. Nu trebuie să ne lăsăm

înșelați de faptul că la nivel lingvistic problema este formulată la fel (să zicem, socialism vs. economie de piață). Important este contextul teoretic în care sunt plasate aceste două concepte. Problema apare cu totul altfel în contextul unei teorii a acțiunii sociale, față de modul în care apare în cel al unei teorii generale a schimbului sau al unei teorii a sistemelor.

Pe scurt, "fundăturile teoriei sistemului social corespunzător tipurilor ideale" împing în mod justificat la schimbarea teoriei sistemice cu o altă teorie și în același timp crează iluzia că găsirea unei a treia căi între cei doi poli ideal-tipici este ceva necesar și dezirabil. O altă perspectivă teoretică ar releva faptul că acest ultim deziderat este bazat pe și este o pseudo-problemă.

Dacă profesorul Blum ar fi început prin a schimba perspectiva teoretică luând la rând câteva teorii concurente teoriei sistemelor și ar fi reanalizat apoi pe baza acestora, în mod ferm, chestiunea celei de-a treia căi și toate cele legate de ea, ar fi ajuns poate și el la aceleași concluzii. Dar dumnealui procedează altfel.

În primul rând păstrează credința în "a treia cale" (idee care, am văzut, se cristalizează în contextul teoriilor sistemice iar în cazul profesorului Blum mai adăugându-se ceva angajamente politice); în al doilea rând respinge alternativele teoretice existente pentru că el observă că dacă acestea ar înlocui "vechea" teorie sistemică ideea de "a treia cale" (economie socială de piață) ar fi un pericol; și în al treilea rând, trece la consolidarea unor baze teoretice alternative (noi) care să-i permită să susțină mai departe ideea de economie socială de piață ca a treia cale. Cu alte cuvinte, păstrează concluzia renunțând la structurile prin care se ajunsese la aceasta și pleacă în căutarea unor structuri teoretice noi care să se potrivească acestei concluzii.

Felul în care autorul respinge teoriile alternative ce-i stau la dispoziție este foarte interesant: el le asimilează unei

"vechi teorii a sistemelor", (acum discreditată și în ochii lui) și apoi răstoarnă asupra acestui hibrid un val de argumente în care se amestecă destul de neclar idei pe care în mod obișnuit le asociem cu Școala de la Frankfurt sau cu numele lui F. Hayek, R. Coase, K. Popper, cu istoria și filosofia științei cu iz diletant din tratatele de istorie universală și evident deja binecunoscutele accente moralizatoare în tradiția lui W. Röpke. Critica teoriilor și a școlilor de gândire se amestecă cu critica și istoria aranjamentelor economice și politice concrete, lucru justificat, știut fiind faptul că "ideile au consecințe" dar care atunci când este făcut într-un mod lipsit de o ordine fermă, lasă o impresie foarte neplăcută.

Cu toate că e conștient de dificultățile pe care le crează "vechea teorie a sistemelor", Reinhard Blum, nu se poate rupe de obișnuința de a vedea lumea economică prin perspectiva sistemică. Așa că după respingerea, în felul mai sus arătat, a teoriilor alternative (non-sistemice) existente, el va înlocui "vechea teorie a sistemelor" tot cu o teorie a sistemelor, teorie care se pare că nu e altceva decât **general systems theory**. L. von Bertalanffy nu apare în bibliografie, în schimb la pagina 234 Karl Deutsch este prezentat într-o lumină foarte bună iar la pagina 71 sunt reluate ideile tovarășului de drum al acestora, economistul K. Baulding, idei formulate în vremea în care inspirația sa de economist începuse deja să cedeze locul aceleia de predicator penticostal: "Nava spațială pământ" este - aici imaginea e cea mai clară - un sistem închis. (...) Acest lucru (periclitarea supraviețuirii mai sus numitului vehicol - nota A.D.) a fost conștientizat atât ca o problemă a mediului cât și ca o problemă a păcii sociale, a păcii universale ..." ș.a.m.d., ș.a.m.d. "Pentru aceasta, ca să-l cităm din nou pe profesorul Blum, se pot trage niște concluzii din ceea ce 'gândim' atunci când gândim" (pagina 44).

Pe scurt, Reinhardt Blum sesizează dificultățile care apar datorită presupunțiilor sistemice. Neputând renunța la ele, pe de o parte respinge într-o avalanșă de vorbe alternative pe care i le oferă alte perspective teoretice, iar pe de alta îmbracă aceste presupunții într-o haină nouă. Toate acestea au ca rezultat: **Un al treilea drum. Principii organizatorice ale economiei naționale. Noi baze microeconomice pentru economia de piață.**

S-a spus mai sus că Reinhardt Blum respinge alternativele oferite de celelalte perspective teoretice într-o avalanșă de vorbe. Această afirmație nu trebuie să rămână fără acoperire. De aceea vom examina pe scurt felul în care acesta privește ceea ce el numește "gândirea economică în spiritul economiei de piață".

Remarcăm de la bun început că imaginea sa despre această gândire ar putea cu greu fi calificată altfel decât inexactă. Acest lucru se datorează în mare parte faptului că autorul consideră necesar să traducă punctele de vedere adverse în propriul și extravagantul său limbaj teoretic. Astfel, de exemplu, teoria economică a clasicilor este prezentată în concepte cum ar fi "ordine", "întreguri holiste", "conducere centrală", "om construit", "principiul raționalității", "ordine în spiritul economiei de piață", "mecanism", "mașini mici de mărire la maximum", concepte care distorsionează până la anulare ideile economiei clasice. Practica aceasta face imposibil să deosebești ce aparține în ideile expuse criticului și ce aparține criticaților.

Mai mult, nu putem fi deloc de acord cu ideea că "gândirea economică în spiritul economiei de piață" vede știința economică drept "o mecanică economică", "o astronomie a mișcărilor de mărfuri" și nici cu alte afirmații, mai extravagante decât acestea, cum ar fi aceea că gândirea ce stă la baza teoriei microeconomice tradiționale "duce la un 'stat ideal'

(holism) comparabil cu cel platonice". Pasajele în care discută punctele de vedere pe care el le consideră adverse sunt pline de astfel de interpretări și aserțiuni. Printre altele, autorul are ce are cu "gândirea după legile tradiționale ale logicii", gândire care consideră el "duce în științele economice și sociale în fundături" (pagina 26; dar ideea se repetă sistematic). Socotim că, până la urmă, aceste afirmații și interpretări sunt rezultatele gândirii autorului după legile mai noi ale logicii, descoperite sau adoptate de el pentru a-i fi de folos atunci când "trage niște concluzii din ceea ce 'gândește', atunci când gândește".

Nu negăm că există autori și chiar școli ce văd știința economică drept o "mecanică economică", dar în afară de acest punct de vedere, I.M. Kirzner în lucrarea sa **The Economic Point of View**, mai enumeră cel puțin zece alte puncte de vedere asupra naturii acestei științe din care majoritatea covârșitoare reprezintă ceea ce profesorul Blum numește "gândire în spiritul economiei de piață". A afirma că această gândire reprezintă un **bloc omogen** și, mai mult, că acest bloc este caracterizat între altele de "mecanismele" atât în perspectivele micro cât și în cele macro, reprezintă o neînțelegere gravă.

Fără nici un fel de acoperire pare a fi și felul în care autorul tot plimbă de pe o pagină pe alta "principiul raționalității ca principiu economic". Un lucru este cert: că are pentru acesta cam aceleași sentimente pe care le are pentru logica tradițională. Despre raționalitate și acțiunea rațională există o literatură întreagă, bazată pe nuanțe și precizări. În capitolul 2 (și în special în secțiunile 2.3 și 2.4) autorul dovedește că această literatură nu îi este străină. Din păcate, în capitolul 1, cel aflat aici în discuție, nu arată să fi luat vreodată în serios discuțiile în jurul raționalității văzută ca principiu metodologic. Poate că dacă ar fi avut mai multă înțelegere pentru o abordare a problemei raționalității din perspectivă metodologică i-ar fi fost mult

mai greu să afirme că gândirea economică în spiritul economiei de piață duce la imaginarea lumii "drept un 'întreg holistic' rânduitor după un principiu conform legilor economice analoge legilor naturii, drept un 'cosmos economic'" și că "transformă știința economică în știința a naturii". Ca pentru a ilustra consecințele ridicele pe care le are o asemenea viziune, el plasează, în contextul acestei ordini de idei, originea școlilor **Public Choice** și **Law and Economics** în tendința științei economice de a învita științele naturii. Problema raționalității este mult prea importantă

pentru a putea fi expedită cu câteva lozinci, iar cei care totuși încearcă să facă acest lucru, plătesc un preț greu.

Rezultatul final al celor mai sus menționate este o distorsiune profundă a imaginii teoriilor economice clasice și neoclasice, în toate variantele lor. Pornind de la o asemenea imagine este mai ușor să afirmi necesitatea unei noi teorii economice și, în același timp, nici nu mai trebuie să-ți bați capul ca să respingi cu scrupulozitate teoriile concurente. Cea de-a treia cale este deschisă.